

**KÉSŐI TISZTELGÉS EGY RENDHAGYÓ ÉLETÚT ELŐTT:
HESZ ÁGOSTON (1880–1974),
A NAGYVÁRADI RÓMAI KATOLIKUS PÜSPÖKSÉG
ERDŐMÉRNÖKE, ERDŐTANÁCSOSA**

Emódi András

Hesz Ágoston 1880. augusztus 28-án született Székesfehérváron, a szegény sorsú Hesz József csizmadia mester és Vida Rozália gyermekeként.¹ Jeles eredménnyel érettségizett a helyi katolikus (cisztercita) főgimnáziumban. Két idősebb testvérének taníttatása anyagilag rendkívüli módon megterhelte a szülőket, így az ifjú Ágoston kisebb diákok korrepetálásával keresett pénzt, majd példás tanulmányi eredményei okán az iskola vezetősége tandíjmentességet, később folyamatosan ösztöndíjat biztosított a törekvő diák számára. Érettségi után egy 40 forintos külön jutalmat kapott és önképzőköri munkájáért egy 10 koronás aranyat. Az utolsó nyári szünidő alatt irodai munkával további 40 forintot keresett. Szilárd elhatározása volt, hogy tanulmányait a selmecbányai főiskolán folytatja. Évtizedek múltán is büszkén emlegette, hogy minden tanulmányi költségét saját keresetéből és a főiskolai évek kiváló tanulmányi eredményeinek jutalmául folyósított „arany-ösztöndíj”-ből fedezte. A főiskolai nyári szünetekben mindvégig dolgozott, az 1901. évi utolsó vakációban Brassó városánál vállalt munkát, a saját kezelésű erdőbirtokok felmérésénél.

1902-ben egyik professzora ajánlására az ország legterjedelmesebb erdőbirtokaival rendelkező egyházi intézményéhez, a nagyváradi római katolikus püspökséghez került, ahonnan majd hatvanegy (!) esztendei munka után ment nyugdíjba.² 1902. augusztus elsején állt munkába és október 16-án tette le Bihar vármegye közigazgatási-erdészeti bizottsága előtt az első erdőtiszti esküjét, mint a központi erdőgondnoksághoz tartozó erdőkerületek területén tevékenykedő gyakornok. Erdőmérnöki oklevelét a Tomcsányi Gyula magyar királyi erdőigazgató, Vadas Jenő magyar királyi főerdőtanácsos – főiskolai tanár és Bund Károly, az Országos Erdészeti Egyesület titkárából álló bizottság előtti sikeres államvizsgáját követően, 1904. október 29-én kapta kézhez. Már korábban, az 1902/1903. tanulmányi év második félévétől beiratkozott a patinás, 1780-ban alapított Nagyváradi Királyi Akadémia jogi fakultására, ahol

1908 decemberében állították ki számára a kiváló minősítésű végbizonyítványt. Ügyvédi vizsgát a későbbiekben nem tett, megelégedett a munkájához szükséges jogi ismeretek birtoklásával, hosszú pályafutása alatt ezt számtalanszor kamatoztatta.

1908-ig, tanulmányaira való tekintettel is, a központi uradalmi erdőhivatalnál volt gyakornok, a Selmecebányán 1879-ben végzett és több mint két évtizede a váradai püspökség erdőbirtokait igazgató erdőmester, Balogh Kálmán mellett. 1906-ban Szmrecsányi Pál püspök javaslatára az uradalom erdészjelöltté nevezte ki, majd 1907 júliusától a nagyváradai erdőgondnokság (ca. 7–8000 hold, többnyire alacsony dombsági erdők) vezetésével bízta meg. 1908 októberében erdészi kinevezést kapott, és a csodálatos belényesi medence déli csücskében fekvő, Vaskoh környéki ősi püspökségi erdőbirtok egyik gondnokságának, a biharlonkainak (Lunka, Lunca) vezetését bízták rá. Ebben a színromán környezetben sajátíthatta el igazán a későbbi államnyelvet. 1916. május 15-től itteni erdőgondnoki feladatának meghagyása mellett megbízást kapott a vaskohi (Vașcău) és biharkristyóri (Criștior) erdőgondnokságok állandó ellenőrzésére is, így közvetlen felügyelete alatt mintegy 40 000 holdnyi igen változatos erdő állt, a völgytalp tölgyeseitől a magashegységi fenyőerdőkig.

Gróf Széchényi Miklós, a régi nagyváradai püspökség utolsó főpásztora 1919. március 4-én, jószágkormányzójának javaslatára, uradalmi főerdőmérnökke nevezte ki Hesz Ágostont, évi 6 000 korona készpénz fizetéssel és igen tekintélyes természetbeni járandóságokkal. Ez év augusztusától áthelyezést kapott a Béli-hegység nyugati előterében fekvő bélökrösi (Ökrös, Ucuriș) erdőgondnokság vezetésére (ca. 10 000 hold vegyes erdő).

1922. július 22-én a hivatalban maradáshoz szükséges hűségesküt tett a román királyra és az új ország alkotmányára.

A trianoni diktátum után Romániához csatolt területeken lévő magyar közintézmények, az egyházak és iskolák működésének ellehetetlenítését, továbbá a magyar nagy- és középbirtokosok kifosztását megcélzó 1921. évi román földbirtokreform az 1923. évi alkotmány elfogadásával törvényerőre emelkedett. Az egész folyamat nem elsősorban a szociális igazságosztás, hanem – különösen Erdélyben – a *vagyonelkobzás jellegét vette fel*, ahogy azt Mikó Imre megállapította.³ A nagyváradai római katolikus uradalom esetében a kisajátítási árak a valós érték 1/25-öd részét sem tették ki (utólag ezt sem utalták).

1923. február 28-án a püspökség uradalmi ügyészsége a következő körlevélben tudatta az érintettekkel az előállt helyzetet:⁴

A nagyváradi latin szertartású püspökség főügyésze.

A püspökségi uradalmak kisajátítása vége felé közeledik és a birtokok elvétele súlyos helyzet elé állítja az uradalom tisztviselőit és állandó alkalmazottait. A nyugdíjszabályzat értelmében a tisztviselőknek és alkalmazottnak járó nyugdíj, vagy végkielégítés olyan csekély összeg, amely az illetők és családjuk megélhetését nem biztosítja. Viszont a nyugdíjalap teherbíró képessége nem nyújt reményt arra, hogy Püspök Úr Öméltósága a nyugdíjösszegeket felemelhesse. Érdekében áll tehát minden egyes tisztviselőnek és alkalmazottnak, hogy jövőbeli megélhetéséről és elhelyezkedéséről idejekorán gondoskodjék. Az ilyen irányú törekvés emberi szempontból mindenkinek joga és kötelessége, az uradalom iránti köteles hűséget nem sérti, miután arra az időre vonatkozik, amikor az uradalom alkalmazottját szolgálatától felmenti és eltartásáról megfelelően gondoskodni nem képes, de arról is biztos tudomásunk van, hogy a Kegyelmes úr nemcsak hogy nem ellenzi, hanem helyeselné az uradalmi tisztek és alkalmazottak ilyen irányú mozgalmát.

A jövőbeli elhelyezkedésnek egyik, bár nem mindenkire egyforma kilátással kecsegtető módja volna az állami szolgálatba való átlépés. Ebben az irányban a szükséges lépések megtétele azok részéről, akik állami szolgálatba lépni óhajtanak, legcélszerűbben együttesen és központilag volna intézendő. Elsősorban azt kell tudni, hogy kik azok az uradalmi tisztek és alkalmazottak, akik az állami szolgálatba való átvételüket óhajtják.

Felkérjük ennél fogva T. Címet, szíveskedjék elsősorban saját személyére vonatkozólag bármelyikünkhöz intézendő magánlevélben nyilatkozni, hogy óhajtja-e az állami szolgálatba való átvételt és azt, hogy ez iránt együttes akció indíttassék.

Az erdőgondnok urak pedig szíveskedjenek minden egyes uradalmi alkalmazottat a helyzet feltárása mellett ugyanezen kérdésekre meghallgatni és teendő nyilatkozatukat velünk mielőbb közölni.

A válaszok beérkezése után az akcióban résztvenni óhajtókkal együttesen fogunk megállapodni a további teendők iránt.

T. Kartársaink érdekében állónak találtuk, hogy ezen nagyon fontos kérdésben fellebbvalóink tudtával a kezdeményező lépéseket megtegyük ...

A körlevelet Sperker Ferenc jószágkormányzó, Balogh Kálmán erdőtanácsos (Nagyvárad), Keszte István főszámvevő (Nagyvárad), Fischhof Frigyes

számvevő (Nagyvárad), Karakas Károly levéltáros-számvevő (Nagyvárad), Bardon Ferenc építész (Nagyvárad), Szokoly Elemér számtartó (Nagyvárad), Somogyi Géza főerdőmérnök (Nagyvárad), Marosi Antal főerdőmérnök (Tenke), Hesz Ágoston főerdőmérnök (Bélökrös), Ferencsik Ödön főerdőmérnök (Bél), Sterba Szabolcs főerdőmérnök (Miklólázur), Békefy Miklós erdőmérnök (Vaskoh) és Öhm Gyula vadászmeister (Bihar-kristyór) kapta kézhez. A március derekán kelt válaszlevelek a kétségbeesést tükrözik, egyéni életutak derékba törését, a bizonytalanságot.

Sperker Ferenc (1857–1923) jószágkormányzó az erdélyi szarvasmarhatenyésztés szakszerű alapokra helyezésének egyik nagy alakja volt, mintagazdaság szervezője, bár nem végzett gazdasági akadémiát, eredményeinek elismeréseképpen akadémiai képesítést kapott. Korábban az Erdélyi Római Katolikus Státus szolgálatában is állott. A 66 esztendő斯 Sperker számtalanszor konfliktusba került az új román impérium hivatalnokaival, és nyilatkozata szerint érzelmi okokból sem vállalt volna román állami szolgálatot. Még az év szeptemberében meghalt. Leveleiben így fogalmazott:

... Nem kérelmezhetem állami szolgálatba átvételemet és pedig, az érzelmi résztől eltekintve azért sem, mert a 4 évi román impérium alatt még nem fordult elő, hogy valamely hivatal-főnök, vezető hivatalnok, azon állásban át lett volna véve állami szolgálatba; annál kevésbé lenne a leg-halványabb remény arra, hogy engemet átvegyenek, a ki kötelességemhez híven számtalan esetben exponáltam magamat a különböző hatóságokkal és hatósági személyekkel szemben a Püspökség és Káptalan érdekeinek védelmében, nem egyszer eredményesen, de mindig a törvények alapjára helyezkedve ... úgyannyira, hogy ... Bukarestben a Minisztériumnál azzal lettem megvádolva, hogy irredenta, sőt bolsevista vagyok ...

Többen a román nyelv ismeretének hiányára, ugyancsak többen idős korukra hivatkozván egyértelműen elhatárolódtak az állami alkalmazás lehetőségétől. A 61 esztendő斯 Marosi Antal főerdőmérnök, az egyaránt 60 esztendő斯 Sterba Szabolcs és Ferencsik Ödön főerdőmérnökök és a fiatalabb, 55 éves Somogyi Géza főerdőmérnök úgy nyilatkoztak, hogy a feltételek jobb ismeretében esetleg munkát vállalnának a román államnál. Ők megjegyezték válaszlevelükben, hogy a román oldalon egyértelmű szakemberhiány várható, úgyhogy érdemes volna taktikázni, nem kellene egyből felkínálkozni.

Balogh Kálmán (1879-ben végzett Selmecbányán) röviden így fogalmaz:
... én a magam részéről az állami szolgálatba való átlépést, már magas koromnál és beteges állapotomra való tekintetből sem tartom lehetségesnek ...

Békefy (Breuer) Miklós (1902-ben végzett Selmecbányán, Hesz évfolyamtársa volt s földije, veszprémi):

Tekintettel, hogy 50. évhez közeledem s emellett egészségem sem a legjobb, nem garantálhatom, hogy az államnál teljesíthetek-e szolgálatot. Magashegységben 20 évi nehéz szolgálat elegendő s érdemet szerezhet arra nézve, hogy nyugdíjat élvezhessek...

Marosi Antal (végzettsége ?):

... Mindezek dacára kijelentem, hogy a mennyiben az egy évi felmondási idő elmúltával nyugdíjba helyeztettem, miután a nagy drágaságban nyugdíjam a legszerényebb megélhetésre sem elegendő, tekintve hogy hadiözvegy leányom és három hadi árvám fenntartásáról is kell gondoskodnom, kénytelen leszek valami foglalkozást keresni; Nem zárkózom el az állam szolgálatába való belépéstől, ha az előadottakról biztos tudomásaim lesznek s ha azokat magamra nézve elfogadhatónak találom. Tudom, hogy a román államnál erdőtisztekben nagy hiány van, ugyan azért taktikai hibának tartanám ha mi felkinálkoznánk ...

Sterba Szabolcs (1887-ben végzett Selmecbányán):

... Minden körülmények között ragaszkodom az uradalomnál 40 évi szolgálat után szerzett jogaimhoz, vagyis nyugdíjárulékomhoz és az egyévi felmondáshoz. Ami az állami szolgálatba való átlépést illeti erről csak akkor nyilatkozhatnék, ha erre az állam által egyenesen felszólíthatnék s ismerném a feltételeit. Egyébiránt felesleges említenem, hogy 60 év felé járó korról állami szolgálatba csak a legkritikább esetben vesznek fel valakit. De hiszen 40 évi szolgálat után az ember már nem a munkára, hanem a nyugalomra törekszik ...

Bardon Ferenc uradalmi építész:

... Kétségbeejtő jövő előtt állok, mert életem java részét csak a püspökségi uradalom szolgálatában töltöttem, s most az életem alkonyán az élet viharába kilöketvén, nagy gondot okoz, hogy miként helyezkedjem el újól, hogy a mindennapi szükségletet beszerezhessem, mert a majdani nyugdíjam igen alacsony összege a létfenntartás legelemibb szükségle-

teit – az élelmiszerek beszerzését – sem fedezi. Bármennyire előre látom tragikus összeomlásomat, mégis oda nyilatkozom, hogy állami szolgálatba nem kívánok átmenni ...

Somogyi Géza (1890-ben végzett Selmecebányán):

... Tisztában voltam azzal, hogy az imperium és egyéb körülmények megváltozása következtében az uradalmi tisztviselői állások is megszűnnek ... de határozott formában nem áll módomban erre nézve nyilatkozni, mert a nyelv nem bírása és életkoromnál fogva nem tudhatom egyáltalán felvehető leszek-e vagy sem. Továbbá fogalmam sincs a munkakörre, az elhelyezésemre és végre javadalmazásomra vonatkozó adatokról. Mindezek dacára kijelentem, hogy a mennyiben az egy évi felmondási idő elmúltával nyugdíjba helyeztetem, miután a nagy drágaságban nyugdíjam a minden napi kenyérré is alig elegendő, s így kénytelen leszek valami foglalkozást keresni, nem zárkózom el az állami szolgálatba való belépéstől, ha az itt előadottakról biztos adataim lesznek és ha azokat magamra nézve elfogadhatónak találom. Tudom azt, hogy a román államnál erdőtisztékben nagy hiány van, éppen ezért taktikai hibának tartanám, ha mi felkínálkoznánk ...

Ferencsik Ödön (1885-ben végzett Selmecebányán):

... Hogy azután mitévő leszek, arról ezidő szerint magamnak sem tudok számot adni. 60 éves életkoromnál és részben már lemorzsoltságommal a jelenlegi közismert küzdelemben alig lehet reményem valamilyen biztos existenciát úgy magamnak, mint pedig családomnak biztosítani. Az állami szolgálatba való felvételre nézve ... nem zárkózom el annak elfogadásától, ha nem lesz az oly feltételekhez kötve, mely munkabíró képességemet túlhaladja és élet viszonyomnak jelentékeny megváltoztatásával nem jár ...

Hesz Ágoston – egyedülként írógépet levélben – a következő, határozott választ adta:

Tekintetes Dr. Krüger Jenő h. főügyész úrnak, Nagyvárad.

30/1923 számú b. megkeresésére válaszólag tisztelettel közlöm, hogy a püsp. uradalom megszűnte esetén hajlandó vagyok az állami szolgálatba való átlépés iránt megindítandó előzetes akcióban részt venni, azonban az uradalmi szolgáltatótól megválásomkor nyugdíjaztatásomat és 1 évi felmondással kapcsolatoan 1 évi illetményemet az urada-

lomtól várom. A gondnokságomban lévő erdőörök közül azok, kik a nyugdíjgyesületnek tagjai, hasonló értelemben nyilatkoztak előttem, az ideiglenes minőségben szolgáló erdőörök közül azonban többen odanyilatkoztak, hogy más pályára fognak lépni.

Ökrös, 1923. március 24. Kiváló tisztelettel Hesz Ágoston urad. főerdőmérnök.

A kisajátítási bizottságok többnyire már az 1922. év tavaszától megindították az eljárást és a terepmunkát, a kisajátítandó erdők felmérése és elsősorban a kisajátítási érték (kárpótlás) megállapítása céljából. A minden esetben a volt tulajdonosokkal (jelen esetben a püspökségi uradalommal) szemben ellenségesen viszonyuló és Bukarestből világos feladatot kapó, többnyire óromániai hivatalnokok és „szakértők” igyekeztek eleve a lehető legalacsonyabb összeget megállapítani és rájátszani az akkori folyamatos pénzromlás hígító erejére is. Legtöbbször a valós érték csekély töredékét tüntették fel „szakértői” véleményükben. Egy ilyen eset kapcsán Hesz Ágoston adott felvilágosítást az ügyet megfellebbező dr. Krüger Jenő (1881–1954) uradalmi főügyésznek, éppen az egykor a közvetlen felügyelete alá tartozó és általa minden részletében ismert biharlonkai erdő ügyében (ahol irányítása alatt több száz hold erdőt telepítettek):

Nagyváradai l.sz.püspökség biharlonkai erdőgondnoksága.

Tekintetes Dr. Krüger Jenő urad. főügyész úrnak, Nagyvárad.

A kisajátítási ügyvel kapcsolatban a biharlonkai erdők értékére nézve hozzám intézett megkeresésére tisztelettel a következőket közlöm:

Biharlonka község határában az erdőgazdasági üzemterv szerint a következő minőségű erdőseink vannak:

	Tölgy	Bükk
1–20 éves	187,9 k. hold	671,3 k. hold
21–40 ..	154,3 ..	191,1 ..
41–60 ..	72,9 ..	29,1 ..
61–80 ..	– –	
81–100 ..	177,2 ..	90,8 ..
101–150	331,6 ..	71,3 ..
	923,9 k.hold	1053,6 k.hold

Vagyis százalékban kifejezve 46,7 % tölgy és 53,3 % bükk.

Ezen erdőségek egy üzemosztályba tartozván a gyegyesényi határban lévő erdőekkel, a rendes évi vágások a gyegyesényi határba esnek. Biharlonkai határban utoljára 1903-ban volt eladás, a mikor a Kronberger Mór cég megvette a 10 évi vágásterületet, melyből néhány évi vágásterület a biharlonkai határba esett. Hogy mennyi volt akkor a holdankénti vételár, az megtudható az adás-vételi szerződésből, mely a jószágkormányozásnál megtalálható. Volt még az 1908. évben is kisebb eladás, amikor a La Roche és Darvas cég szétszórta visszamaradt magfákat vett meg, és köbméterenként 12 koronával vette a tölgyfát, persze szétszórta anyagról lévén szó, kisebb értékű volt.

Az ezen erdőségek rendes évi vágásai Gyegyesény község határába esvén, ott az 1910. évben 82 kat.holdat, tölgy és bükk feles arányban, megvette a La Roche és Darvas cég 54 000 koronáért, vagyis holdanként 660 koronáért. Ezen a gyegyesényi határba eső évi vágások messze fent fekszenek a közlekedési utaktól, ezzel ellentétben a biharlonkai határban fekvő erdők jóval közelebb fekszenek Biharlonkához, jóval szelídebb fekvésű helyeken, és e mellett a La Roche cég iparvasútja már 1906. év óta ott húzódik a biharlonkai erdők mellett hosszában, úgy hogy ezen biharlonkai erdőknek az értéke már 1906. év óta jelentékenyen emelkedett, s ha itt lettek volna a rendes évi vágások, holdanként nem 660 koronát kaptunk volna a vegyes tölgy és bükk erdőért, hanem ennek legkevesebb 4–5szörösét.

Emellett a biharlonkai határban levő szálas tölgyerdők a legszebb tölgyesek egyike, s tekintettel a kiszállítási kedvező viszonyokra, ma legértékesebb erdőinket képezi.

Fiatalos erdőségeink a biharlonkai határban már mind mesterséges erdősítések eredménye, melyet nagy költséggel és fáradtsággal létesítettünk. Középkorú erdőink, melyek rudas erdőt képeznek a legszebb növekedést mutatják, mert jó talajon állnak, s a tölgy tenyészetének legmegfelelőbb talaja van.

Egy katasztrális hold 5 éves fiatalosnak a létesítése például 1913. év előtt, az utánpótlásokkal együtt belekerült az uradalomnak circa 50–60 koronába. Egy kat. hold 20 éves fiatalosnak az erdőérték-számítástan elvei szerint kiszámított értéke már 1913. évben circa 400 korona volt.

Meglévő szálas erdőink a biharlonkai határban kat. holdanként 150–180 köbméter faanyagot tartalmaznak.

A ki mindezen előadottak dacára a biharlonkai erdőségeinket holdanként egyre másra 45 leire értékelté, az lett légyen bármilyen kvalifikációju, bátran oda állhat a kettős ekevasú Sack féle eke elé, melynek huzásához hatökör kell.

Ökrös [Bélökrös], 1922. december 21. Hesz Ágoston urad. főerdőmérnök.

A humorérzékkel is megáldott Hesz rövidesen, az elkövetkező tavaszon, 1923. május 19-én egy másik felhaborító, ismét csak a közvetlen állomáshelyét, ezúttal egy beltelket érintő kisajátítási-kárpótlási esettel kapcsolatban írt jelentést:

Nagyvárad i. sz. püspöki uradalom ökrösi erdőgondnoksága.

*... a kisajátított 108. számú belsőség értékének megállapítására még nem szállt ki az elsőfokú bizottság, melynek megfelelő fogadására már felkészültem, mert beszereztem az utolsó években történt telekvásárlások adatait, s ezek szerint ezen telek négyszögölének értéke circa 25 lei, vagyis az egész telek értéke **20 000 lei**. Úgy hallottam, hogy a tárgyalás alkalmával a község megbízottai azzal érveltek, hogy ez a telek nincs bekerítve. Ha csakugyan ezt mondták, akkor elég következetesek voltak az eddigi igazmondást illetően, mert e telek valójában 2 méter magas tölgyhasítvány kerítéssel van minden oldalról bekerítve.*

Az állami iskola nem igen fog itt felépülni [a kisajátítás egyik indoka], mert amint hallom ők máris parcellázni akarják, s az itteni görög keleti pap már azon akar házat építeni magának. Kár, hogy a kisajátítási végzésben nincs kikötve, hogy csakis állami iskola céljára használható a telek.

[az ügyben soron következő levélben]:

*... a megyei agrárbizottság által kisajátított ökrösi 108. kat. helyr. számú beltelek értékének megállapítására az I. fokú kisajátítási bizottság f. hó 18-án megjelent Ökrös községben, és a községi delegátok meghallgatása után a telek 1913. évi árát **400 leuben** állapította meg.*

*A tárgyaláson jelen voltam, kértem a jelenlegi értéknek megállapítását, de azt a bizottság nem volt hajlandó semmi szín alatt megtenni. **Nem lehet ezekkel józanul beszélni. Csak gúnyt űznek belőlünk. Maguk is tudják, hogy mi az amit elkövetnek, de nevetve végzik a dolgot.***

A jegyzőkönyvet másolatban, valamint a fellebbezés átvételi elismervényét ide mellékelve tisztelettel beküldöm, annál is inkább sietve, mert úgy értesültem, hogy a fellebbviteli tárgyalása ez ügynek május 25-én lesz.

A jegyzőkönyv elég mulatságos némely részében, s fényt vet az egész társaság mentalitására. Az egyik delegát [kiküldött], eskü alatt azt állította, hogy a telek mocsaras, tele békával, s ott kuruttyolnak rajta a békák esténként, s a járásbíró mindezt szépen jegyzőkönyvbe vette, a mint

az benne olvasható. A delegát hazugsága oly otromba volt, hogy ott a bíró előtt szemébe vágtam, hogy hazudik, s tiltakoztam a tárgyalásnak illetlen komédiává süllyesztése ellen. Persze ekkor rajtam mulattak, hogy engem izgat a hazudozás, mert azt a jelenvoltak mind tudták, hogy a delegát hazudik.

A telket én 21 év óta ismerem. Azelőtt faiskola volt, erdei facsemeték nevelésére, később az erdőtiszt kertnek használta, s én magam is ma annak használom, most krumplival van bevetve, s nagyon jó föld, a mi Ökrös vidékén lehet, legjobb föld. Mint beltelek legszebb helyen fekszik a község központjában. Négy oldalán az uradalom kerítette be 1917. évben, 2 méter magas tölgyhasítvány kerítéssel, a mely kerítés 218 folyóméter, és ma mégér méterenként legkevesebb 40 leut, vagyis összesen 8720 leut. Ezt 1917-ben csináltattuk, hogy jut hozzá ez a társaság, hogy 1913. évi árban kisajátítsa? Hiszen ez már valósággal felér az útonállással!

Dr. Gerbert Ottó jószágkormányzó Hesz Ágostont 1924. szeptember 11-én szolgálattételre a nagyváradai jószágkormányzóságra osztotta be, 1925. január elsejétől a központi püspökségi erdőfelügyelőség vezetője, azaz erdőtanácsos lett (egykori erdészársai sorsáról kevés információval rendelkezünk, 1924/1925 után valószínűleg végleg elhagyták az uradalmat és nyugdíjba vonultak, esetleg Magyarországra távoztak, Hesz maradt az egyedüli aktív erdőtiszt). Hesz Ágoston 1926 nyaráig a püspökség szakértőjeként a földreform után indított perek helyszíni szemlén vett részt, ahol minden szakmai tudását – erdészetit és jogit egyaránt – bevetette a minden érvet eltipró állami hivatalnokgépezet ellenében. A püspöki hivatal, kényszerűen együttműködve az állami hatóságok szakértőivel, igen terjedelmes, minden részletre kiterjedő memórium keretében kellett bizonyítsa, hogy az agrárreform után megmaradni látszó csekély erdőterület az általa fenntartott számos egyházi, szociális-karitatív és nem utolsósorban oktatási intézményeinek még a tüzelőanyag-szükségleteit sem fedezné. Az inspekciónak sorra vette az összes egyházi intézményt, megvizsgálván azoknak valós faigényeit, plébániákat, falusi és városi iskolákat, óvodákat, az Irgalmas rend kórházát, az árvaházat, a papnevelőt, a tanítónőképzőt, a mezőgazdasági és szőlészeti egységeket, mindennemű ingatlant (épületfaigény) stb. Az egyház részéről a teljes folyamatot és a perek mindegyikét dr. Krüger uradalmi főügyész irányította rendkívüli jogi szaktudással, dr. Gerbert Ottó jószágkormányzó

és Hesz Ágoston erdőtanácsos segítségével, ez utóbbinak jogi tudását is igénybe véve. Hesz 1925. március 10-re állította össze a bizottság munkálatainak végeztével azt az összesítést, mely a püspökség valós faigényét (és azt biztosító erdőterületet) volt hivatva kimutatni. Ezek szerint a 10 730 köbméternyi évi faszükséglethez, mint írta jelentésében:

...hosszas utánajárás, számítás útján, a járási erdőgondnokság speciális igényeinek szemmel tartásával is ezen erdőterület a központi, csékei, tenkei és béli járások 15 községében jelöltetett ki, 11 598 k. hold, vagyis 6674,2 hektár kiterjedéssel, figyelemmel lévén a központi és csékei járásokban arra, hogy a kért erdők lehetőleg egymáshoz közelfekvő komplexumot képezzenek, a mi a kezelés szempontjából fontos, míg a tenkei és béli járásokban már inkább olyan részek lettek a kimutatásba foglalva, melyek lehetőleg értékes erdőt képezzenek, s így habár szétszórtabban fekszenek is, értékességük folytán kezelésük költségesebb volta kifizetődjön. Az így kérelmezett erdőkről összeállítottam egy kimutatást, mely feltünteti, hogy hol, melyik község határában fekszenek ezen erdők, milyen kiterjedésben, s hány köbméter tesz ki évi növedékük. Egy másik kimutatásban fel vannak tüntetve ezen erdők korfokozatok szerint. Ezen kívül minden egyes község határában fekvő erdőről készítettem egy általános leírást, melyben a kért erdő fekvése, régebbi erdészeti adminisztrációja, a vonatkozó agrárhatározat kelte vagy száma, s egyéb fontos adatai fel vannak tüntetve. Minden egyes erdőről további részletes erdőleírást készítettem, melyben terület, talaj, termőhelyi osztály, fajú, elegyarány, sűrűség, fatömeg, évi növedék osztagonként ki van tüntetve. Ezenkívül minden egyes erdő gazdasági térképét is elkészítettem.

Ezen adatok összeállítása után megszerkesztettem az újabb a Comitetul Agrarhoz [Agrárbizottsághoz] intézendő kérvényt, melynek a fenti kimutatások mellékletét fogják képezni, ezen kérvényt román fordításban illetékes helyre juttatás végett tisztelettel betערjesztem ... Hesz Ágoston, uradalmi főerdőmérnök.

Az igény tehát 6674 hektár volt a következő összeállításban: Hájó – 272 ha, Kardó – 677 ha, Somogyuzsopa – 667 ha, Nyárló – 336 ha, Miklólázur – 750 ha, Nagykáránd – 495 ha, Kiskáránd – 147 ha, Mémelő – 417 ha, Oláhgyepes – 907 ha, Rózsafalva – 560 ha, Tenkemocsár – 84 ha, Csontaháza – 274 ha, Szakács – 706 ha, Boklya – 243 ha, Hévízkáránd – 132 ha. Mindezek a püspökség ősi birtokain fekvő erdőrészek voltak.

A földtörvény első körben 141 832 katasztrális hold, azaz 81 600 hektár erdőt sajátított ki a püspökségi uradalomtól, és mindössze 176 hektárt hagyott meg a Várad melletti Püspökfürdőt övező park területén, illetve további 433 hektárt a közeli Kardó község területén. A 81 600 hektárnyi kisajátított erdőből 32 000 hektárnyi nem az egyes községek vagyonát gyarapította, hanem az állami tartalékalapba olvasztották be. Kezelésüket ezek után lényegesen gyengébb szakmai felkészültséggel rendelkező szakemberek végezték, és rövidesen hatalmas erdősegek szenvedték meg a kíméletlen pusztítást és a korrupció jegyében történő adásvételi üzelmeket.

Az 1921 előtti, mintegy 142 887 holdnyi (82 200 hektár) erdőből végül is mintegy 2700 hektárt sikerült mentesíteni a kisajátítás alól. Ezeket egyetlen, többé-kevésbé összefüggő tagban mérték ki (részben a korábbi erdőbirtok területén), a püspökség részére a Nagyváradtól délre fekvő Hájó, Kardó, Miklólázur, Nyárló és Somogyuzsopa községek területén.

A teljes képhez tartozik, hogy a székeskáptalan részére az észak-bihari Érszalacs, továbbá a mentesült püspöki erdők szomszédságában fekvő Biharsályi és Székelytelek, a Premontrei rend részére pedig az ugyancsak szomszédos Almamező és Harangmező községek területén jelölték ki a perek után megállapított erdőrészeket (mindezeket a püspökségi mentesített erdőkhez hasonlóan ugyancsak a korábbi, ősi erdőbirtokok területén). A nagyprépostságnak a kissé távolabbi Tenkegörbed területén mentesült egy háromszáz holdas erdőbirtoka. A székeskáptalan és a nagyprépostság esetében az 1921. év előtti 33 000 holdnyi (19 000 hektár) erdőből összesen 2050 hektár mentesült a kisajátítás alól. Ez utóbbiak igazgatása az 1882-ben Belényesen született (családja révén a dél-bihari erdészettel közeli kapcsolatba kerülő) és Selmecebányán 1904-ben végzett, 1907-ben oklevelet szerzett Hermann Lajos erdőtanácsos kezelése alá került (Heszhez hasonlóan, végzése után ő is azonnal Biharba, a székeskáptalani uradalomhoz szegődött és ott szolgált az erdők 1948. évi államosításáig).⁵

Hesz rövidesen megbízást kapott az állami hatóságok folyamatos keresztműzében (túl)élő Premontrei rend hozzávetőlegesen 1000 hektárnyi mentesült erdeinek a felügyeletére is.

Közismert tény, hogy az 1922–1926 között zajló kisajátítási folyamatot korrupciós ügyek ezrei kísérték, melyek természetesen beépültek annak mechanizmusába, annak szerves részét képezték. Állami hivatal-

nokok, minisztériumi tisztségviselők és a román jogrend (?) védelmezői egyaránt meggazdagodási lehetőséget láttak a földbirtokreformnak nevezett, de Erdély és a Partium vonatkozásában a magyar vagyonok kifosztását jelentő kisajátítási eljárásban. Önként jelentkező bennfentesek segítségével a sorozatosan veszített perek ellenére is a határozatokban a legfelsőbb agrárbizottság kisebb korrekciókat hajtott végre, többnyire az 1925. év során. A püspökség esetében – a püspökfürdői parkot ide nem számítva – az első fokon mentesített 750 holdnyi erdőterületet e kiskapuk segítségével sikerült feltornáznai a fennebb már említett 2700 hektárra. Ennek azonban ára volt:

Bjelik Imre, a nagyváradai püspökség apostoli kormányzója 1926. március 24-én a székeskáptalan jóváhagyását kérte mintegy 700 hektárnyi erdő átengedésére a korrumpált személyek részére. A levél, melyet az alábbiakban közzéteszünk, az akkori (és egyébként máig általános) romániai állapotok kiváló lenyomata:

Főtisztelendő Székeskáptalan!

*Tudomása van a Főtisztelendő Székeskáptalannak arról, hogy a püspökségi erdőkből a kisajátítási eljárás során mentesített 750 holdnyi erdőterület gyarapítása érdekében akciót indítottam, amelynek eredményeképpen az eddigi mennyiségen felül még 4885 kat. hold erdőt mentesített a legfelsőbb agrárbizottság. Ez az örvendetes eredmény azonban jelentékeny áldozatba került, **kénytelen voltam az általános szokásnak megfelelően jutalomdíj és költségek fejében az elérendő eredmény negyedrészt lekötni**. Most a kötelezettség teljesítésére került sor, **1221 és ¼ hold erdőt kell átengednem az eredmény kieszközölőinek**. Ennek praktikus keresztülvitele céljából azt a módot választottam, hogy alacsony vételár kitüntetése mellett két külön szerződésben adásvételi ügyletet kötöttem és egyben a vallásügyi miniszterhez kérvényt intéztem, hogy a vételáraknak megfelelő összeget a kisajátítási eljárás során felmerült kiadások és költségek címén a törzsvagyon terhére elszámolhassam.*

Tekintettel arra, hogy ezen áldozat nélkül a püspökség semmit sem kapott volna vissza a kisajátított erdőkből, így tehát ezzel az áldozattal a törzsvagyon háromszoros értékét nyert, fölkérem a Főtisztelendő Székeskáptalant, hogy a mellékelve bemutatott két szerződésnek három-három példányára vagyonfelügyeleti szempontból a jóváhagyási záradékot reávezetni méltóztassék.

Egyben bemutatom a vételárnak a költségekre való elszámolása iránt a vallásügyi minisztériumhoz intézett kérvényemet is még pedig két kü-

lönböző formában, egyikben együtt kérem a szerződések jóváhagyását és a vételár elszámolását, másokban csak a vételár elszámolását kérem, a szerződésekhez pedig külön kérvényt készítettem. Az adott helyzet fogja megmutatni, hogy melyik forma fog a miniszter elé terjeszteni. Tekintettel arra, hogy a vételárak illetően való elszámolása forma szerint szintén a törzsvagyont érinti, méltóztassék ezen két kérvényt is ellátni jóváhagyási záradékkal...

Nagyváradoon, 1926. március 24-én ... Bjelik püspök, Apostoli Kormányzó

Az ezeréves váradi püspökség bebocsájtást nyert az Óromániában természetes, ott honos korrupciós ingoványba. Az akkori kultuszminiszter főigazgatóján (Zenovie Pâclișanu) keresztül kegyesen hozzájárult 2.900.000 lei kifizetésére a törzsvagyomból az „agrárreform kapcsán felmerült költségek” fedezésére (1926. május hó).

A hálapénzt helyettesítő mintegy 700 hektárnyi erdőt egyrészt a Vaskohon lakó dr. Neaguné Angela kapta a kisajátított vaskohi uradalom számos pontján szétszórt kisebb parcellák formájában, összesen 450 hektárt (Határ, Biharlonka, Szerbesd, Petrilény, Segesd, Stéj, Alsókipány, Herzesd, Barest, Kollest, Kimp, Szohodol, Verzár, Lehecsény, Kalugyer, Vaskohszelistye községek területén), másrészt dr. Manca Constantin (Bukarest, Excelsior szálloda) és dr. Răchișan Ioan (Bukarest, Calea Victoriei nr. 190) 250 hektárt a volt miklólázuri erdőgondnokság területén.

Hesz Ágoston 1926 után tehát mindössze a megmenekült 2700 hektárnyi püspökségi és 1000 hektárnyi premontrei erdőbirtokon folyó munkát felügyelte, majd 1937-ben a püspökség általános gazdasági hivatalának vezetője lett, mely az erdős területeken felül összességében 400 hektárnyi szántóföldet, mintagazdaságot, szőlőt, kertészetet igazgatott. Nem kétséges, hogy a korábbi hatalmas erdőrengetegekben folyó munkához szokott Hesz személyes tragédiaként élte meg az erdők elvesztését. Ebben az időszakban került közelebbi munkatársi és emberi kapcsolatba a nagy műveltségű, a kisebbségi közösségépítő munkában jeleskedő dr. Schriffert Béla (1889–1968) kanonokkal, aki 1925-től a káptalan, majd a püspökség gazdasági ügyeinek vezetője volt a klérus részéről.

Észak-Erdély visszacsatolása után, 1941. június 21-től a földművelésügyi miniszter Heszt kinevezte Bihar vármegye vadászati felügyelőjé-

vé. E közérdekű szolgálat nem járt díjazással. Igen későn, 1943, illetve 1944 folyamán a földművelésügyi minisztérium visszajuttatott a püspökségnek mintegy 1200 hektárnyi, a román agrártörvény által kisajátított erdőt (Hegyközcsatár, Hegyköztóttelek, Hegyközszentimre, Fugyivásárhely és Hájó községek határaiban), azonban ennek gyakorlati haszna alig volt, hiszen már 1945 folyamán ezeket azonnal visszaállamosította az újabb román hatalom. Hesz hivatali beosztása folytán az uradalom nagyváradi központjában maradt, azaz Észak-Erdélyben, így a megmaradt, igen csekélyke erdőrészeken kívül hangsúlyosan a mezőgazdasági területekkel és a szőlőbirtokkal foglalkozott (Nagyvárad, Bihar-szentandrás és Biharpüspöki határában).

A második bécsi döntés nyomán a nagyváradi püspökségnek, káptalanának, a nagyrépostságnak és a premontrei rendnek a legjelentősebb erdőterületei Dél-Erdélyben, azaz Romániában maradtak. Ezek Márton Áron erdélyi püspöknek – mint az ottani részek apostoli kormányzójának – a kezelése alá jutottak (belényesi apostoli kormányzóság), azonban a román államhatalom 1943-tól kezdve durván és sikeresen avatkozott be a belényesi erdőhivatal ügyvitelébe, és csak Márton Áron püspök és Bikfalvi István helynök éberségének és ellenállásának köszönhető, hogy nem érte végzetes kár az erdőbirtokot, bár perek és az azokkal járó hatalmas költségek egész sorozata maradt a püspökségre örökségként. A belényesi kormányzóság területét a Szentszék majd csak 1947 augusztusában helyezte ismét a váradi püspökség joghatósága alá. Az 1948. évi államosításig fennmaradt szűk időszakban – utoljára – ismét egy igazgatás alá került az erdőbirtok, melyet ismét Hesz Ágoston erdőtanácsos felügyelt főerdőmérnökén (Marosi Gyula) keresztül.

A frontátvonulást és Észak-Erdély Romániához csatolását követő időszak erdészeti tevékenységére vonatkozó levéltári iratanyag jóformán kizárólag a mértéktelen erdőpusztítást és a kíméletlen erdei legeltetést adja. Az egyház Nagyvárad környéki erdeit a román falusi lakosság folyamatosan legeltette és főleg lopta. Hesz egyik panaszlevele szerint:

... az erdeinkben már úgyszólván tarvágást eszközölnek a fatolvajok ... Az erdőpusztítás az utóbbi időkben soha nem látott mértéket ért el. Bár a tavaszi mezőgazdasági munkálatok alatt is folyt az erdők pusztítása az erdők körül fekvő községek lakossága részéről, most pár hét óta ez olyan nagy mérvűre emelkedett, hogy az erdők hozamát évtizedekre megsemmisíti. Kivágják a kitermelésre érett erdőket, kivágják a 20 éves fia-

tal erdőket, a fiatal vágásokat és az ültetéseket pedig lelegettetik. Eddig csak a bécsi határon innen fekvő községek lakosai csinálták a nagy károkat, az utóbbi időben a bécsi határon túl fekvő községek lakossága is átjött ide erdőt pusztítani. A szolgálati fegyvereitől megfosztott erdőőri személyzetnek tehetetlenül kell néznie a tömeges oktanal pusztítást akkor, amikor a kártevők felfegyverkezve lövöldözésekkel terrorizálják a védszemélyzetet ...,

akik egyébként majd mindannyian román nemzetiségűek voltak és lojálisak munkaadójukhoz, ám az új román hatóságok, mint egy magyar intézmény alkalmazottaitól, bevonták a kézfegyvereket. A szervezett tolvajbandák az eltulajdonított faanyagot naponta szekérszámra szállították a váradi piacra és máshová. A védszemélyzet tanúvallomása szerint *van olyan nap, hogy 150 szekér nyers lopott fát visznek ki az erdőből.* Ehhez a püspökséggel szemben ellenséges érzületű helyi hatóságok gyakorlatilag segédkezett nyújtottak. Hesznek, mint erdőtanácsosnak, az 1945. és 1946. évek folyamáról számos keserű hangvételű levele maradt fenn, melyben a felsőbb hatóságok figyelmébe ajánlja a tarthatatlan állapotokat. Felelősségérzetét mutatja, hogy az erdők tekintetében távlatokban gondolkodott, annak ellenére, hogy tisztában volt rövidesen bekövetkező sorsukkal:

Tekintettel arra, hogy az erdők tulajdonképpen nemzeti vagyont képeznek, azok pusztulása nemzetgazdasági kár, a bennük okozott kár hosszú évtizedek múlva is érezhető ... Tévedés volna azt hinni, hogy a jelenleg folyó erdőpusztítás csupán az erdőbirtokos kára. Nem, ez országos kár ...

írja egyik panaszlevelének zárásaképpen.

1948-ban, az erdőbirtokok államosítása után, Hesz a gazdasági hivatal vezetője maradt, majd a püspökségnek a román állam általi teljes kismimizését követően, 1952-től (nyugdíjasként, de meghosszabbított munkaszerződéssel) az egyházi hivatal pénztárosa lett. 1961-től az egyházi gyertyagyár raktárát kezelte 1963 januárjáig, amikor is végleg nyugdíjba kényszerült a 83 esztendő, de még mindig munkaképes öregúr. Az 1950-es, sőt 60-as évek évek során az egyházi hatóság, a káptalan számtalan műszaki jellegű munkához kérte mérnöki segítségét, ezek legnagyobb része a kisajátítandó, vagy a kisajátítás alól időlegesen mentesülő nagyváradi épületek, telkek, kertek topográfiai felmérésével függött össze. A néhány fennmaradt helyszínrajz és leírás aggályosságig

pontos és lelkiismeretes munkát tükröz, ugyanúgy, mint az 1963 augusztusa és októbere között a székesegyház karzatain és a sekrestye feletti káptalani levéltári helységeekben végzett levéltárrendező munkájának jelentése, melyet így zár: *...tehetségemnek megfelelő munkámat továbbra is bármikor a Főesperesi Hivatal rendelkezésére bocsátva maradtam ... Hesz Ágoston ny. erdőtanácsos.* 1966 áprilisában (azaz 86 esztendőskorában) egy még megmaradt káptalani gyümölcsöskert felmérése után a levért vaspálcák helyének meghatározása után így zárja jelentését:

Ha ezeket a vaspálcákat megkeresik, azok segítségével a vonal bármikor kijelölhető. Lehet, hogy sohasem kerül rá a sor, de lehet, hogy rákerül. Mindenesetre méltóztassék ezt a jelentést megőrizni, hogy ha valaha szükség lesz adataira, azt megtalálhassák ... Mély tisztelettel Hesz Ágoston ny. erdőtanácsos.

Mindezt abban az időszakban, amikor a váradi egyházmegye vezetőségében már zömmel az államhatalommal kokettáló, a békepapi mozgalom – az erdélyi és szatmári püspökségekkel ellentétben Váradon meggyökerező, sőt megszilárduló – mocsarába süllyedő személyek nyertek teret, kik időnként felajánlották az egyházmegye még megmaradt javait a kommunista államnak és intézményeinek.

1963 után csekély nyugdíjából és könyöradományokból éledélt, már-már tengődött. A főhatalomváltozás, a gyakori pénzrontás, az önkényes nyugdíjbesorolások, az egykori uradalmi nyugdíjalap szétesése és az egykori egyházi (magyar) intézmények alkalmazottaival szembeni állandó hátrányos megkülönböztetés nyomán az egykor kényelemben élhető öregkort ígérő uradalmi erdőtiszt nyugdíj és életjáradék semmivé lett. Hesz Ágoston hagyatékában számos, a mindenkori román nyugdíjhivatalnak címzett, kétségbeesett hangvétellű levél maradt fenn, ezekből érdemes néhány, minden körülményt megvilágító, a kor szellemét és praktikáit megvilágító sort idézni:

Most [1960] 80 éves vagyok. Az 1934. évben szolgálat közben – építkezésnél – szerencsétlenség ért, s bár akkor úgy ahogymeggyógyultam, most 26 év múlva kezdek teljesen megrokkanni. Süket vagyok, a hallásomat majdnem teljesen elvesztettem. A jobb szememre megvakultam. Tudom, hogy nem sokáig élek, de azt hittem mindig, hogy életem utolsó éveiben majd anyagi gondok nélkül élhetek. Nem így történt. Az 1944. évben az idegen katonák elvitték ruháim, ágyneműim nagy részét és

egyéb értéktárgyaimat. Azóta 15 év telt el, lerongyolódtam és a szó szoros értelmében szűkölködöm.

Megemlíteni kívánom, hogy az 1924–1930. években magán munkákkal, keserves nehéz munkával szereztem annyit, hogy egy házat építettem magamnak, amelyben laktam ... ezt a házat a Miliția az 1950. évben lefoglalta, őrsöt állított fel benne, majd amikor az őrs megszűnt, 3 milicista családot telepített bele. Azóta én a házzal nem rendelkezem. A ház adóját és közköltségeit a lakbér nem fedezi. Hogy ilyen nyomorult helyzetbe jutottam, el akartam adni a házat, de mert lakók vannak benne, akiket kitenni nem lehet, senki nem veszi meg a házat. Tehát ettől is elesetem ... Egyik káptalani kertből a hátamon szoktam hazahozni száraz gallyakat, most 80 éves koromban, én, aki 46 éven át erdőket neveltem. Fűtetlen szobában alszom, melynek hőmérséklete 8 fok. Ez így van, ez nem hazugság, ez szomorú valóság, hogy ilyen helyzetben vagyok ...

46 éven át teljesítettem szolgálatot az erdészethél, s mivel az erdészet fontos nemzetgazdasági ág, az erdőtisztek fel voltak esketve az államnak, tehát a mindenkori állam megbízottjai voltak. Így voltam én is. Az erdészet nem csak a jelennek, de a távol jövőnek is dolgozik. Így megtörtént, hogy az általam nevelt erdőket most a Republica Populară Română termeli ki, tehát végeredményben a Republica-nak dolgoztam ...

Hogy miért kérem nyugdíjam újbóli kalkulálását? Azért, mert nem bírok jelenlegi nyugdíjamból megélni, olyan terheim vannak. Csak megemlíteni kívánom, hogy lakóházunk kertjében egy kicsi egy szobás épület állott, amit én itthoni irodának használtam. Egy szegény munkáscsaládot, 2 kis gyermekkel betelepítettem ebbe a kis házikóba, minden lakbér fizetés nélkül. A munkáscsalád elszaporodott, ma 6 gyermekük van. A hely szűk lett és én 10 000 lei kölcsönt felvéve, megtoldottam az épületet még 1 szobával, konyhával, éléskamrával és egy kis fürdőszobával. Most elférnek. Semmi lakbért nem fizetnek, teljesen ingyen laknak a házban. A felvett kölcsönt, amíg állásban voltam fizetésemből törlesztgettem. Az 1962. év végén hozott egyik nyugdíjtörvény értelmében 1963. évtől állásomról le kellett mondani [ekkor 83 éves volt!] s most nyugdíjamból havi 100 leit kell adósságom törlesztésére fordítani. Ez csak egyik teher. A megélhetés is folyton drágul, alig bírom a szükséges tüzelőanyagot beszerezni, már pedig ebben a korban, amiben én vagyok – 85 éves kor – az ember nem bírja a hideg szobát. 60 évi szolgálat után megérdemlem a nagyobb nyugdíjat, hiszen a román állam az 1923. évi agrárreform során

elvelt a püspökségtől 136 000 k. hold, azaz 78 263 hektár erdőbirtokot, meg circa 10 000 k. hold mezőgazdasági birtokot. Kárpótlásul ugyan adott „renté”-ket [kötvényeket], melyek kamatoztak, de a R.P.R [Republica Populară Română] ezt is megszüntette, tehát kártalanítás nélkül ment az Állam birtokába ez is. Ez pedig sok százmillió leit jelentett ...

... A nyugdíjalap értékpapírokba volt fektetve. A püspökség értékpapírjait az 1924. évben be kellett szolgáltatni a Román Államnak, s azt a Román Állam a Magyarországgal való leszámolásnál [hadi kárpótlás] használta fel. A püspökség nem kapta meg értékpapírjaiért a kártalanítást, ezért az 1938. évben eljárást indított az akkori román kormánynál. Az eljárás során az 1939. év végén a román állam 90 millió lei kártalanítást ígért meg a püspökségnek, ámde az akkori politikai helyzet, meg az úgynevezett „bécsi döntés” miatt az egész kártalanítás elmaradt, s a püspökség és a nyugdíjalap elesett 90 millió leitől. A püspökségnek azonban még mindig voltak jövedelmező birtokai egész az 1948. évig, attól kezdve egymásután mentek át a Republica P. R. birtokába, részint államosítás útján, részint önkéntes felajánlással. Így a Republica P. R. birtokába ment át 2859 hektár jól gondozott erdőbirtok Nagyvárad közelében. Ez után Haieu [Hájó] község határában levő gyógyfürdő teljes felszerelésével, amely fürdő [az egykor Janus Pannonius által is megénekelte Püspökfürdő] most az „1 Mai” nevet viseli. Államosítva lett Haieu község határában levő malom teljes felszereléssel. Felajánlás formájában a R.P.R. birtokába ment át Petreu [Monospetri] község határában / Marghita rajon / 200 hektáros mezőgazdasági birtok teljes felszereléssel, nagy állatállománnyal. A R.P.R. birtokába ment át Oradea [Nagyvárad] és Oșorhei [Fugyivásárhely] határában 38 hektár jól gondozott szőlőbirtok. Mindezek értéke a 30 millió leit meghaladja. Ha tehát a R.P.R. a püspökségi alkalmazottak nyugdíjának biztosítását is szolgáló ilyen nagy vagyon birtokába jutott, méltányos dolog, hogy a volt püspökségi alkalmazottaknak nyugdíj formájában juttasson vissza méltányos összeget, azoknak, akik egész életükben a jó nyugdíjért dolgoztak...

Bár Hesz Ágostonnak nyolcvan évesen, kismizmizetten valószínűleg semmi vesztenivalója nem volt, bámulatra méltó a lankadatlan igazságérzete által diktált merész hangnem, melyet a hatóságokkal szemben megengedett magának.

*

Két, hagyatékában fennmaradt, neki szóló meleg hangú levél egész életének, életfelfogásának tömör összefoglalását nyújtja. Az elsőt Schriffert Béla helynök jegyezte, félévszázados munkásságának emlékére, a másikat 55 éves szolgálatának tisztelegve erdőmérnök kartársa és sorstársa, Hermann Lajos, a székeskáptalan egykori erdőtanácsosa:

*Hesz Ágoston erdőtanácsos úrnak, Nagyvárad
Erdőtanácsos Úr!*

50 esztendő's fordulója van ma 1952. augusztus elsején, hogy fiatal erővel duzzadóan, fényes erdőmérnöki oklevéllel kezében Erdőtanácsos Úr Váradra jött és a váradi püspökség erdészetében elfoglalt egy munkahelyet, melyet egy félévszázad leforgása alatt, mégma ma részben poraiban és hamuban mutatkozik is, kivételes munkával és eredményekkel ékesített.

A munka korszakában illik, és kötelesség az elvégzett érdemes és jó munkára visszatekinteni és azt ünnepelni.

Munkáját változó és fokozódóan felelősségteljesebb hatáskörben, különlegesen nehéz és rendkívüli körülmények között végezte. De mindenkor jellemezte azt kitűnő szaktudása, aggályosságig finom lelkiismerete, valóban szertartásos rendszeretete és a legmagasabb mértékű hűség az ügy iránt, amit szolgált.

Ezen a mai napon mondja el üdvözlését Erdőtanácsos Úrnak az erdőrengeteg, amit fél-százados munkája alatt, rendezőgazda-szemmel nézve bejárt, a felnövekedett erdő, amit beültetett, és a munkája nyomán érett gyümölcsként rakatokba sorakozó elhalt fának otthonokat melegítő lehellete.

A váradi püspökség elismerő és köszönő szavát Erdőtanácsos Úr felé illetékesebb szájról kellene hallania, bár 13 esztendeje én is képviselem e változó formájú ősi intézményt. Kérem, fogadja ezt el tőlem úgysis, mint félévszázados munkájából csaknem felének, ha nem is mindig segítséget jelentő, de mindenkor őszintén becsülő, tisztelő és szeretetet érző munkatársától.

Félévszázad munkájára visszanezve az eredmény után kutató szemnek vonalába a Szent Pál-i szavakat kell szövétnekül gyűjtanom: „A jó harcot végigharcoltam, a pályafutást bevégeztem, a hitet megtartottam, készen vár már reám az igazság koszorúja, melyet megad nekem azon a napon az Úr, az igazságos Bíró ...” II.Tim.4,8.

Fogadja Erdőtanácsos Úr tisztelő és szerető köszöntésemet.

Nagyváradon, 1952. augusztus 1-én

Dr. Schriffert Béla általános püspöki helytartó.

Schriffert az *illetékesebb száj* alatt a Bukarest melletti jilavai börtönben sínylődő és rövidesen vértanúhalált halt Scheffler János püspököt értette. Schriffertet az állambiztonsági hivatal két héttel e levél megírását követően, augusztus 15-én tartóztatta le, hogy zavartalan működési terepet kínáljon az államhatalom kegyeltjeinek, a váradi egyházmegye rossz szellemeinek, Pop Iosif kanonoknak és csatlósainak.

1902.aug.1 – 1957.aug.1.

A Mindenható jó egészségben nagyon sokáig éltesse azt a derék öreg Kollégát, aki példátlan hűséggel, becsületességgel és önfeláldozásig menő igyekezettel súlyos történelmi időkben 55 év óta szolgálja kenyéradóit!

Szeretettel ölel öreg kollégád és sorstársad, [Hermann] Lajos

*

1962. július 12-én a Soproni Erdőmérnöki Főiskola Erdőhasználati Tanszékének levelet címzett Hesz, melyben a következőképpen fogalmazott:

... mély tisztelettel kérem, hogy részemre (ha az idegen állampolgárság nem akadály) az un. „Arany diplomát” kiadni szíveskedjenek.

1902 év július havában végeztem a selmecbányai erdészeti főiskolát, s 1902 év augusztus hó 1-én a nagyváradi r.k. püspökség szolgálatába léptem, s azóta megszakítás nélkül itt dolgozom, tehát immár 60 éve. Az 1904 évben tettem le az államvizgát Budapesten. Ez alatt a 60 év alatt igen sok erdőt neveltem, amelyeket ma a román népi köztársaság használ ki. Erdészeti működésemre vonatkozólag egy kis epizódot kívánok felemlíteni. Az első világháború előtt Vadas Jenő az erdőműveléstan professzora, egy körútja alkalmával meglátogatott, mint volt tanítványát. Kivittem az általam kezelt erdőbe, s megmutattam egy több kilométer hosszúságú völgyet, ahol megtakarított vágások kitermelése után az én feladatomból volt újra erdősíteni az addig bükkből álló erdőrészt. A völgy déli oldala kocsánytalan tölgyvel, északi oldala jegenyefenyővel, s a völgyfenék közönséges kőrissel volt beültetve. Mikor a Professzorom ezt megszemlélte, csak annyit mondott: „látom, kérem, hogy jó magot vettem”. Ez volt a legszebb dicséret Professzoromtól, akit, mint hallgatója, nagyon szerettem.

Habár az egyházi erdőbirtokok már nincsenek az egyház birtokában, azért mégis a r.k. egyháznál dolgozom máig is, más minőségben.

Egy magyarországi kollégám hívta fel figyelmemet az „aranydiplomára”, s biztatott, hogy kérjem azt. Ha nem akadály az idegen állampolgárságom, úgy kérem azt részemre kiadni ...

Az 1962. évi tanévnyitó ünnepségen, melyen az aranydiplomákat is kézbesítették, és melyre Dr. Gál János igazgató meghívóját kézhez kapta, nem tudott részt venni, útlevelet nem kapott, és valószínűleg az utazási költségeket sem tudta volna fedezni. Válaszlevelét így zárja:

Így mély tisztelettel kérem, szíveskedjenek a diplomát postán elküldeni címemre, közölvén egyúttal az esetleg felmerült költségeket is, hogy valami módon megtérítsem.

Dr. Somkuti Elemér tanszékvezető, igazgatóhelyettes meleg hangú levélben köszöntötte szeptember 18-án. Néhány nap múlva beszámoló is érkezett az ünnepségről:

Kedves Gusztink!

Mindketten szeretettel köszöntjük az Aranydiploma tulajdonosát. Én Sopronban részt vettem a szép és felejthetetlen ünnepélyen. Jó érzés volt hallanom midőn felolvasták „Hesz Ágoston Nagyvárad – Aranydiplomás” és méltatták eltelt példás munkásságát és nagyfokú szakmai tudását. A megjelenteket a legmesszebbmenő figyelemmel és szeretettel vette körül úgy a megye, mint a város megjelent vezetősége, úgyszintén az Egyetem (főiskola) teljes tanári kara. Józsím volt az egyedüli, ki szolgálatban érhetette meg e diplomát. Mindketten további jó egészséget kívánva szeretettel öleljük. Istvánffy Józsefné Lia.

A díszoklevelet és a jelvényt több hónapos késéssel, a Külügyminisztériumon és néhány éberem örökődő bukaresti hivatalon keresztül kapta meg.

*

Hesz Ágoston 1974. szeptember 24-én, 94 esztendőskorában halt meg, a nagyváradi városi temetőben nyugszik. Egyetlen leánya, a szintén magas kort megérő Hesz Márta, a Jézus Szíve Társaság betegápoló szerzetesi közösség tagja, hitoktató, jó tollú író 2011-ben halt meg. Elmúltával édesapja, Hesz Ágoston emlékéért Nagyváradon már aligha idézi meg bárki is.

A gyémánt-, vas- és rubindiploma csendes elmaradását pótolja az emlékezés!

Hivatkozások

¹ E tanulmány adatainak java része Hesz Ágostonnak a Nagyváradai Egyházmegyei Levéltárba – leányának akarata szerint – 2008-ban elhelyezett irathagyatékából származik (*Hesz Ágoston iratai*, Egyházmegyei Levéltár, jelzet nélkül).

² Az uradalom adatait ld.: Emődi András: *Erdőtisztek a Nagyváradai Római Katolikus Püspökség uradalmaiban a 19. században, az 1879. évi erdőtörvény megjelenéséig.* (Erdészettörténeti Közlemények LXXXVI.) Budapest, 2012. 5–40.

³ Mikó Imre: *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. dec. 1-től 1940. aug. 30-ig.* Budapest, 1941. 28–38. (Elektronikus elérhetősége: <http://www.adatbank.ro/cedula.php?kod=745>)

A téma sokkal részletesebb bemutatását ld.: Venczel József: *Az erdélyi román földbirtokreform.* (Az Erdélyi Tudományos Intézet évkönyve 1940–1941). Kolozsvár, 1942.

(Elektronikus elérhetősége: <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=1171>)

⁴ A földbirtokreformra vonatkozó uradalmi adatok lelőhelye: *Püspökségi gazdasági levéltár töredékei / Kisajátítások / Egyházmegyei Levéltár*, jelzet nélkül; A további erdőgazdasági és általános birtoktörténeti források ugyancsak az Egyházmegyei Levéltár alapszinten rendezett, és az egykori gazdasági levéltár töredékeiből összeálló irategyüttesekben található.

⁵ Az 1882-ben született Hermann Lajos apja belényesi járásbírói végrehajtó volt, keresztapja gróf Porcia Lajos földbirtokos. Szüleinek házassági tanúja (1872) Kalatay Lajos és Boglucz Béla vaskohi uradalmi erdőtiszték voltak, nagyszüleinek házassági tanúja (1838) pedig Ott Bonifác székeskáptalani erdőmester. (Vö.: Emődi i.m. 20, 23–24; *Hermann Lajos iratai*, Egyházmegyei Levéltár, jelzet nélkül).

2. szám.

D,

GYMNASIUMI

ÉRETTSÉGI BIZONYÍTV

Herz Augustin

ki született *Székesfehérvárott, Főjér városjelyén* 1880. évi *augusztus 28-án*
romai kath. vallású, miután a **gymnasiunai** tanfolyamot, és pedig:

I-VIII.

osztályt

Székesfehérvárott

a kath. főgymnasiumban

(az V. oszt. ismétlésével).

elvégezte, s *jó* erkölcsi magaviseletet tanúsított, az alulírott
bizottság előtt érettségi vizsgálatot tett, következő eredménnyel:

Magyar nyelv és irodalomból: *jéles*

Latin nyelv és irodalomból: *jéles*

Görög nyelv és irodalomból: *jó*

RENDSZABÁLYOK

ÉS

SZOLGÁLATI UTASÍTÁSOK

A NAGYVÁRADI L. SZ. PÜSPÖKSÉGI URADALOM

KÖZPONTI, GAZDASÁGI ÉS ERDÉSZETI TISZTI SZEMÉLYZETE

SZÁMÁRA.

NAGYVÁRAD
SZENT-LÁSZLÓ-KÖNYVNYOMDA-ÉRSZÉNYTÁRSASÁG.
156. 1904.

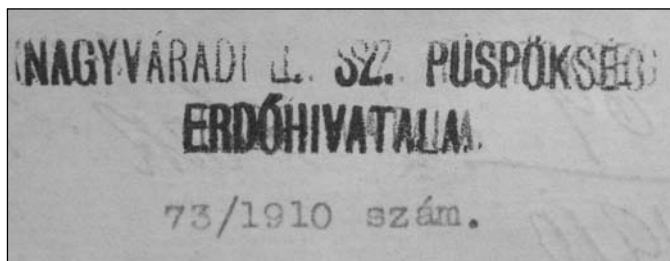
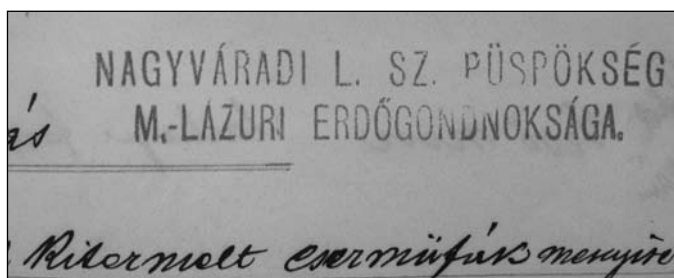
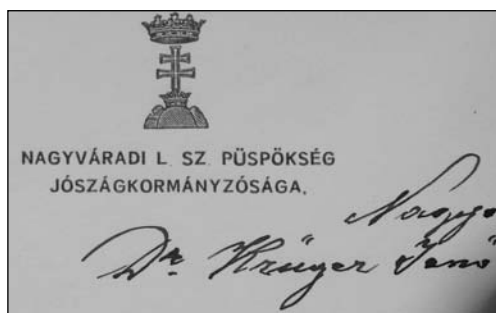
RENDSZABÁLYOK
ÉS
SZOLGÁLATI UTASÍTÁSOK
A NAGYVÁRADI L. SZ. PÜSPÖKSÉGI URADALMI
ERDŐÖRÖK ÉS ERDŐKERÜLŐK
SZÁMÁRA.

4156

NAGYVÁRAD,
SZENT LÁSZLÓ-NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1897.

NAGYVÁRADI L. SZ. PÜSPÖKSÉG
Vaskóhi és Kristyósi Erdőgazdálkodási Igazgatóság.

Mellékellet:

Kiállítottam arról, hogy az I. példány a forradalmi zavarok
alatt elveszett.

NAGYVÁRADI I. SZ. PÜSPÖKSÉG

SZÁMVEVŐSÉG

A nagyváradai I. sz. püspökségi urad. alkalmazottak *számvivője*

nyugdíj- és végkielégítési szabályzata

— és —

BEFIZETÉSI KÖNYV

*Tel. Hesz Ágoston uradalmi főerő-
mérnök úr* részére.

KIADTÁK :

NAGYVÁRAD,
LÁNG JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJA.
1905.

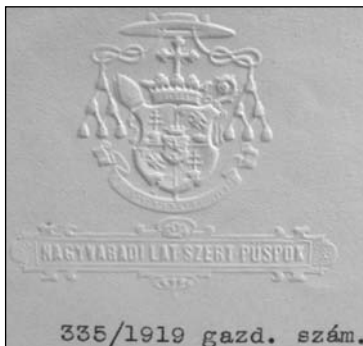
335/1919 gazd. szám.

Tek. H e s z Á g o s t o n főerdőmérnök úrnak!

Jószágkormányzóm javaslatára, az egyházmegyei autonómiai tanács hozzájárulásával kinevezem Önt 1919 január 1-től kezdődő joghatállyal valóságos uradalmi főerdőmérnökké és a III. rangfokozatba sorozom, az ezen rangfokozatban megállapított következő fizetés és járandóságokkal: évi készpénzfizetés 5000 K, fogattartás és oseléd-bér évi 2000 K, 12 Hl. buza, 14 Hl. kétszeres, 12 Hl. szemes tengeri 4 Hl. bor, 80 ürméter tűzifa, 3 tehén és 3 növendékmarha tarthatás, 20 drb. sertés legeltetésből és a fizetési táblázatban rendszeresített illetve természetben kijelölendő földhasználatból álló járandóságokkal. Fizetésének és illetményeinek kirendelésével jószágkormányzómat megbíztam.

Nagy-Várad, 1919. március 4.

E. R. Károlyi
nagyvárad i. sz. püspök.

NAGYVÁRAD

Püspökség

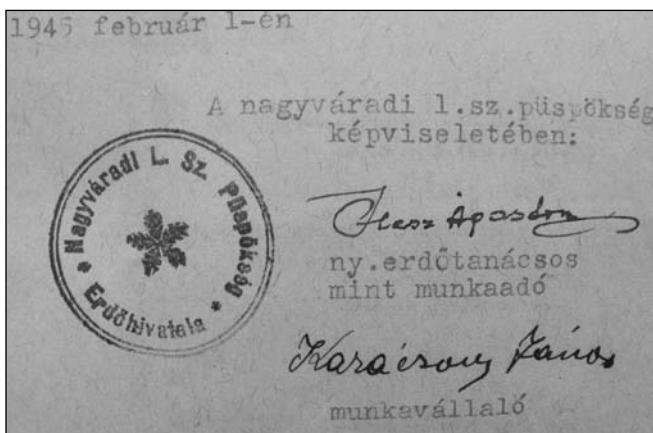
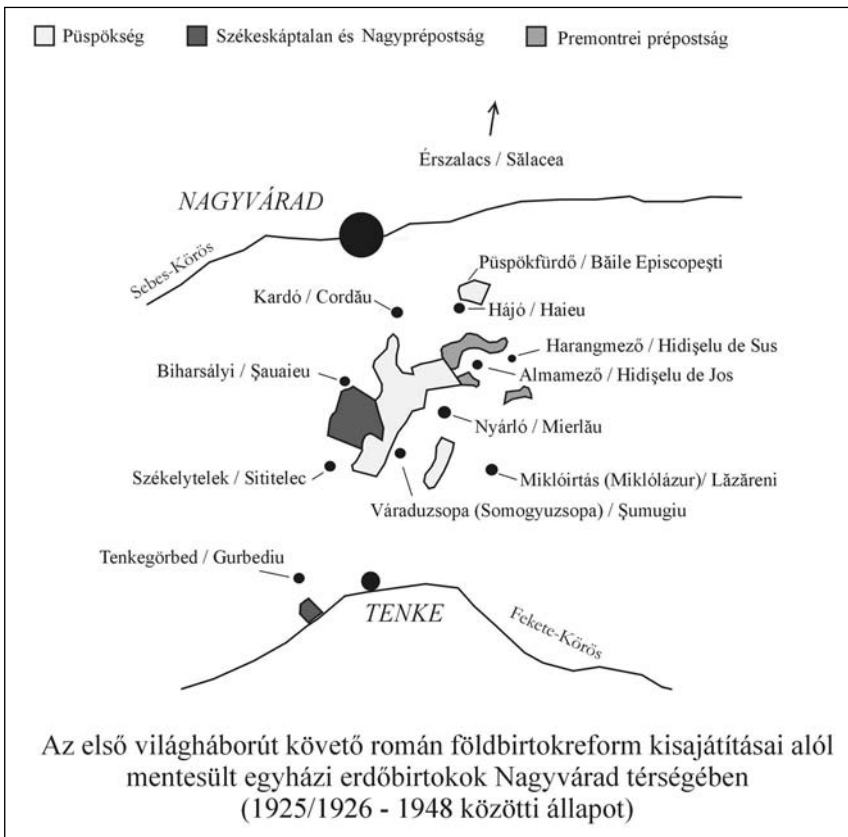
Lunca - Biharlonka

A per tárgya: *Kiszábitás*

Irattári szám:

2 2 8 2

4 2

A bélyegilletéket a m. kir. pénzügyminisztérium 28.358/1928. VIIIa sz. rendelete alapján pénzben rőtött le.

Szám: 4540/4188
 Nr. 4540/4188

BUDAPESTI MÉRNÖKI KAMARA
 BUDAPESTER INGENIEURKAMMER
 CHAMBRE DES INGÉNIEURS DE BUDAPEST

HIVATALOS IGAZOLVÁNY
 AMTLICHE BESTÄTIGUNG CERTIFICAT OFFICIEL

arról, hogy *Hervé Kevaton*
 darüber, dass Herr *Hervé Kevaton*
 de ce que M. *Hervé Kevaton*

Hervé Kevaton mérnök úr a Budapesti
 Mérnöki Kamaránál vezetett mérnökök törzskönyvébe *be* van jegyezve.

Hervé Kevaton Ingénieur in dem bei der Budapest
 Ingenieurkammer geführten Grundbuche der Ingenieure
 eingetragen ist.

ingénieur *Hervé Kevaton* est inscrit au registre
 officiel des ingénieurs tenu par la Chambre des Ingénieurs
 de Budapest.

Kelt *1942. január hó 12.*
 Gegeben Budapest, *1942. január hó 12.*
 Daté

A tulajdonos név-
 állírása:
 Unterschrift des
 Inhabers:
 Signature du
 titulaire:

A titkár:
 Der Sekretär:
 Le secrétaire:

Hervé Kevaton

Hervé Kevaton

Oradea la 7 August. 1945.

Hervé Kevaton
 conseiller silvic dom.

Oficiul Silvic
AL EPISCOPIEI ROM. CAT.
Din Oradea
Nr. 89/1945

A nagyváradai l. sz. püspökségi urad. alkalmazottak
nyugdíj- és végkielégítési szabályzata

— és —

BEFIZETÉSI KÖNYV

Hesz Ágoston

erdőmérnök erdőtanácsos részére.

KIADTÁK

1949. január 1.

Schiffert
VICARIUS

NAGYVÁRAD,
LÁNG JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJA.
1905.

NAGYVÁRADI L. SZ. PÜSPÖKSÉG

Erdőhivatala

14

1945

DÍSZOKLEVÉL

Hesz Ágoston

okleveles *erdőmérnök*-nek, aki
a *Bányászati és Erdészeti Főiskolán*
egyetemen (főiskolán) *1904.* évi *október* hó

24. napján *1160* számú
oklevelet kapott *ötven* éven át kifejtett
értékes szakmai tevékenységét elismerjük.

Ennek bizonyosságául állítottuk ki ezt az

ARANYOKLEVÉLET

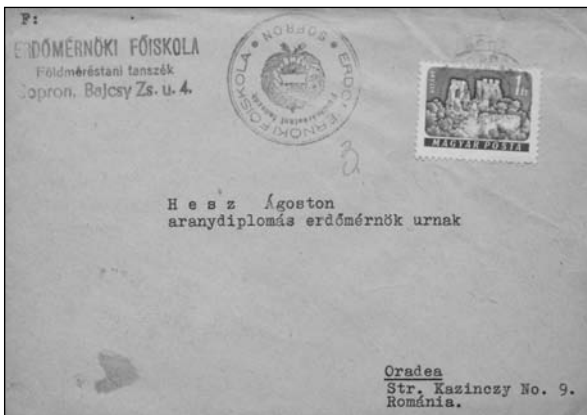
melyet az *Erdőmérnöki Főiskola*
egyetem (főiskola) pecsétjével és aláírásunkkal
hitelesítettünk.

Sopron, *1962.* évi *szept. hó 17-én*

Székely
Dékán (Igazgató h.)

Imre
Rektor (Igazgató)

(denumirea și adresa oficiului de unde se ridică
trimiterea)

Nr. _____ Nr. _____
(după reg. f. 1) (după factura f. 16)

de sosirea _____
(Felul trimitei)

Valoarea lei _____ Ramburs lei _____
(in cifre) (in cifre)

Destinatar și adresa sa _____
(numele și prenumele)
Kázinózy no. 9 Oradea
(strada, nr., etaj, apart.)

Expedito și adresa sa: _____
(numele și prenumele)
(strada, nr., etaj, apart.)

Pentru fiecare colet, grup sau casetă neridicată în termen de 2 zile de la sosire se percepe